

Vicia Pannonica CRANTZ. Koháry-Szent-Lőrinczen és Czeglédnél, vetések szélein.

Kecskemét vidékén a páfrányfélék felette ritkák, az *Aspidium Thelypteris* (L.) Sw. kivételével. 1896-ban ezenkívül még csak két fajt tudtam kimutatni, u. m.: *Aspidium spinulosum* Sw. *Aspidium filix mas* Sw. Azóta néhány példányban a következőket találtam:

Athyrium filix femina (L.) ROTH. Pusztá-Vacson a Körtvélyes erdőrészen és Felső-Nyáregyháza mellett, tölgyesben.

Asplenium trichomanes L. Kecskeméten a Talfájában egy tölgyfa mohos lábán és a «Körösi hegy»-en egy présház falában.

Cystopteris fragilis (L.) BERNH. Az előbbivel.

A *Syringa Josikaea* Jacq. fil. mint növénygeografiai útmutató.

Syringa Josikaea Jacqu. fil. als pflanzengeographische Leitpflanze.

Irta: {
Von: } Thaisz Lajos (Kassa.)

PAX FERDINÁND DR. «*Grundzüge der Pflanzenverbreitung in den Karpathen*» című művének 117-ik lapján a *S. Josikaea* ung-megyei előfordulását kétségbe vonja. Ugyanazon mű 1908-ban megjelent II-ik kötetének 221-ik lapján PAX nemcsak hogy fen-tartja ezen kételyét, hanem azt az egész Erdős-Kárpátokra kiter-jeszti szószerint ekképen: «Die Zweifel die ich über das Vor-kommen der *Syringa Josikaea* in den Waldkarpathen (Bd. I. 117.) äusserte, scheinen mir auch heute noch nicht behaben zu sein.»

Ezt a kételyt azért tartom szükségesnek teljesen eloszlatni, mert egy olyan nagyjelentőségű munkában nyilvánított, aminő a PAX-é. Főképen pedig azért helyezek nagy súlyt e kérdés tisztázására, mert a *S. Josikaea* növénygeografiai jelentőségének súlyát fokozza azon körülmény, hogy nyugati elterjedési határa éppen azon terület közelébe esik, ahol a nyugati és keleti flóra választékát még PAX növénygeografiai művének megjelenése után is kutatnunk kell. Tehát a *S. Josikaea* ebben a tekintetben egyike az elsőrangú vezérnövényeinknek.

Kutatásaimat már 2 év előtt kezdtem meg, amikor ROCHLITZ NÁNDOR ungvári erdőtanácsos urat kértem fel, hogy küldene nekem Ungmegyéből vadon termő orgonát. Csakhamar kaptam is egy szép virágzó herbariumi példányt ezzel a helymegjelöléssel: «A *Syringa Josikaea* vétésett Sóhát község Holodniszti nevű erdő-rész aljából Ungmegyében».

Azután TOMCSÁNYI GUSZTÁV erdőigazgató úrhoz fordultam, aki levélben arról értesített, hogy a *Syringát* Ungbán 1881-ben ő fedezte fel és pedig három helyen. A budapesti bonatikuskeri és a selmeczbányai akadémiai kerti élő töveket is ő küldötte 1881-ben Ungmegyéből, azonkívül pedig herbariumi példányokat is osztott szét.

Ilyen hiteles bizonyítékokkal támogatta TOMCSÁNYI GUSZTÁV azt a publikációt, mely a Természettudományi Közöny 1881-ik évi XIII-ik kötetének 314-ik lapján KLEIN GYULA müegyetemi tanár úr tollából jelent meg.

Hogy pedig a kiüföld is tudomást szerezzon e nevezetes felfedezésről, KLEIN GYULA egyetemi tanár úr ugyanezen publikáció német fordítását a Bot. Centralblatt 1881-ik évf. VII. 125. lapján is közzé tette.

MÁGOCSE-DIETZ SÁNDOR egyetemi tanár úr szóbelileg szintén arról értesített, hogy ő személyesen is gyűjtötte a magyar orgonát Ungmegyében Oroszmocsár községnél.

Beregmegyéből a *S. Josikaeát* FLATT, BORBÁS, később MÁGOCSE-DIETZ is említik; mindhárman a Nemzeti Muzeumban őrzött KITAIBEL-féle kéziratokra támaszkodva. Maga KITAIBEL sem látta ott e növényt soha, hanem kortársától, dr. BULLÁ-tól hallotta, hogy Felső-Hraboniceza és Pudpolocz között terem egy orgona-faj, melyhez ugyancsak hallomás után csupán ennyi leírást adott: «foliisque *Pruni* distincta». Nevet is csak azért adott neki, hogy feledésbe ne menjen: «*Syringa prunifolia* Krt. Ita interea pro conservanda memoria nomino».

Mostanáig csak jogos sejtetem, de nem biztos tudat volt az, hogy a *S. Josikaea* Beregmegyében előfordul. egészen a mult év nyaráig tartott ez, amikor ezt a nevezetes növényt termésez állapotban Szarvasházán számos példányban gyűjtöttem, amiket azután botanikus szaktársaim között nagyobb hitelesség kedvéért szét is osztottam.

A szarvasházi termőhelyi adat egyebeken kívül azért is nevezetes, mert az a BULLA-KITAIBEL-féle termőhelytől alig 5 km. távolságra esvén, immár kétségkívül megfejt, hogy a *S. prunifolia* Krt. valóban azonos a *S. Josikaeá* val.

E felfedezést növénykedveléséről nevezetes barátom: RÁTZ PÁL, az alsóverecskéi állami mintagazdaság vezetőjének köszönhetem. Ő figyelmeztetett, hogy személyes tapasztalásai szerint Beregmegye felső részében több helyen is vadon terem egy orgona-faj s miután a szarvasházi termőhelyre is ő maga vezetett el, hitelt kellett adni egyéb termőhelyi adatai helyességének is. Hogy Felső-Beregben milyen gyakori a magyar orgona, ezt még az is megerősíti, hogy mint kulturnövény is nagy elterjedtségnek örvend. A munkács—lembergi vasút mentén Almásmező és Volocz állomások között helyenkint 1 km. távolságban is a vasuti töltést

védő élő sövényeket készítenek belőle. Aki pedig a Pikuj-havasón megfordult, jövet vagy menet érinteni kellett annak egyetlen vasutállomását Voloczot. Amint az utas az állomás épületéből kilép, a legelső növény amit meglát, az a *S. Josikaea*. Ezzel van disztve az állomás épületének környéke. Magyar orgonabokrok között halad az utas azon a kociúton is, mely a faluba vezet. Részben a Stoj-, részben a Pikuj-havasok alját érintő Vicsa, Latorcza és Zdenjauka patakok menti községek, továbbá a vasuti állomások és őrházak kertjeit személyes tapasztalatom szerint nem a *S. vulgaris*, hanem a *S. Josikaea* ékesíti s mindezen példányok a felső-beregmegyei patakok völgyeiből kerültek elő.

Valóban csodálatos, hogyan fedhette homály több mint egy évszázadon át Beregmegyében KITAIBEL «*S. prunifolia*»-ját.

A fentebb már kifejtett növénygeografiai szempontok teszik szíkségessé, hogy FLATT KÁROLY munkáját kiegészítendő, föl-soroljam a *S. Josikaea* összes eddig ismert termőhelyeit az Erdős-Kárpátokon.

I. Az Ung folyó vízgyűjtő területe. (Ungmegye.)

1. Kispásztély, a Veliki patak mentén a község felett néhány kilométerre (TOMCSÁNYI).
2. Sôhát (azelőtt Csornoholova) közelében, ahol a Staniczka patak Lyutába szakad (TOMCSÁNYI).
3. Sôhát közelében a sztaniczkai híd alatt a falu felé menve (TOMCSÁNYI).
4. Sôhát közelében a Halodnizsti erdőrészt aljában, a Lyuta és Bisztricza patakok mentén több helyen (ROCHLITZ).
5. Oroszmocsár községnél, mely a Veliki patak egyik mellék völgyében fekszik (MÁGOCSEY-DIETZ).

II. A Latorcza vízgyűjtő területe (Beregmegye).

6. Vezérszállás (azelőtt Pudpulócz) és Felső-Gereben (azelőtt F.-Hrabonicz) között folyó patak mentén, mely a Latorczába ömlik (BULLA-KITAIBEL).
7. Szarvasháza (azelőtt Zdenyova) a Zdenjauka patak mentén (RÁTZ-THAISZ).
8. Zbun és Hidegrét (azelőtt Paskócz) községek között a Zdenjauka patak völgyében (RÁTZ).
9. Szarvasháza fölött a Kocsilyó patak mentén (RÁTZ).
10. Almásmezônél a Vicsa patak mentén (RÁTZ).
11. Zánykánál a Vicsa patak mentén (RÁTZ).

III. A Nagygagy vízgyűjtő területe (Máramarosmegye).

12. Kelecsény, valószínűleg a Répinka patak mentén (JANKA). FLATT a «Nagyvárad» 1891-ik évi 29-ik számában az

erdélyrészi középhegység 8 helyéről, SIMONKAI (Erd. fl.) ezeken kívül még más 2 helyről sorolja fel a *S. Josikae*-t.

A Biharhegység és a Gyálui Havasok vidékén lévő termőhelyeket a magas vízvásztók négy körzetre tagolják.

1. *Sebes-Körös vízgyűjtő területe (Biharmegye).*

1. Sebes. 2. Csucsá. 3. Aranyos forrás (Kolozs megye). 4. Fekete tó. 5. Remecz — «Lunka-Kotuni.» 6. Remecz «Pareu-Freguczar».

II. *A Fekete-Körös vízgyűjtő területe (Biharmegye).*

7. Belényes.

III. *Az Aranyos vízgyűjtő területe (Torda-Aranyos megye).*

8. Az Aranyos mentén Albáknál s onnan Felső-Szkerisoráig, agyis Felső-Girátdig.

IV. *A Szamos vízgyűjtő területe (Kolozs megye).*

9. Meleg-Szamos községnél, valószínűleg a Meleg-Szamos mentén.

A felsoroltakon kívül van még egy BAUMGARTEN-féle termőhely: «Bujfunu», mely helység sem térképeken, sem a helységnévtárban nem található; JANKA (Term. Füzet. VIII. 313.) és JÁVORKA (in litt.) szerint ez a hely Hunyadmegyében volna és Boj (régebben Bojbunu) községre vonatkozhatik (?). Ezt tehát a termőhelyi adat újabb megerősítéséig nem számolom a biztos termőhelyek közé.

Amint fentebb láttuk, az Erdős-Kárpátok termőhelyei 3, az erdélyrészi középhegységeké pedig 4 körzetre tagozódnak, s csak a magasabb vízvásztók nem engedik meg a kisebb körzetek teljes összefüggését. A két nagy termőterület egymástól azonban elég nagy távolság választja el. Ezek közül az Erdős-Kárpátokra eső terület kisebb, de onnan mostanáig véletlenül több termőhelyi adatunk van.

A *S. Josikae* az Erdős-Kárpátokon mindenütt kárpáti homokkőön fordul elő. Sokkal nehezebb megállapítani az erdélyrészi középhegységbe eső termelőhelyek kőzetének minőségét, mert ott sokféle kőzet nagy tarkaságban keveredik. Ennek megállapításához nem állnak elég részletes térképek rendelkezésre.

A felsorolt termőhelyek szerint tehát ezen keleti növénynek nyugat felé terjedő határát az uzsoki hágótól kezdve mindenütt az Ung folyó mentén vonom meg. Nagyon valószínűnek tartom azonban, hogy a későbbi kutatások révén, az Ung folyó jobb parti mellékvölgyeiből is elő fog kerülni a *S. Josikaea*, mely esetben a határvonal Zemplénmegye felső részét is érintve, a Vihorlat-csoport keleti részére fog átcsapni. Ezen feltevésemet azon tényre alapítom, hogy a *S. Josikaea* kisebb körzeteinek határait is a magasabb vízvázlasztók szokták képezni.

A *S. Josikaea* a kultúrában bokorrá vagy kis fává nevelhető. Vadon termő állapotában azonban nem bokor, hanem gindár növésű 3—5 méter magas kis fa, mely az égerfák és fűzek társaságában terem, illetőleg azok árnyékában húzódik meg. A talaj, a melyen nő, mindenkor mocsaras patak, ártér, vagy más forrásos hely. A patak völgyek közül sohasem a nagyobbakat és szélesebbeket, hanem a magasabban fekvő szűkebb, tehát zordonabb klímájú völgyeket szereti.

Jól sejtette FLATT KÁROLY idézett munkájában, hogy a *Syringa Josikaea* ezer év előtt «úgy lehet», ott üdvözölte a magyarokat a vereczkei szorosnál. Valóban úgy is van, azokban a völgyekben terem a magyar orgona — mint régibb geológiai korszakok relikuma — ahol a magyarok valószínű számítás szerint bejöttek a hazába.

Der Verfasser berichtet in diesem Artikel über die Entdeckung der *Syringa Josikaea* im Comitate Bereg u. zw. an den Ufern des Baches Zdenyova bei Szarvashát und zwischen Zbun u. Hidegrét am selben Bache, ferner am Kocsilyo Bache ober Szarvasháza u. endlich am Vicsa Bache bei Almásmező und bei Zányka, wo sie zuerst von PAUL RÁTZ, Leiter der staatlichen Musterwirtschaft, beobachtet worden ist.

Durch diese Entdeckung wird die KITAIBEL'sche Angabe, welche sich auf eine in der Nähe dieser Standorte (zwischen Felső Hrabonieza und Pudpolocz) beobachtete «*S. prunifolia* Krt.» bezieht bestätigt. Zum Schlusse zählt der Verf. sämtliche in Ungarn bisher bekannt gewordenen Standorte dieser Pflanze, welche er für eine pflanzengeographisch wichtige Leitpflanze hält, auf.

Aus diesen ergibt sich, dass das Tal des Flusses Ung die westliche Verbreitungsgrenze dieser östlichen Art bildet; es ist jedoch wahrscheinlich, dass sie auch in den rechtsseitigen Nebentälern dieses Flusslaufes gefunden werden wird, in welchem Falle sich ihre Verbreitung bis zum nördlichen Teil des Zemplén-er Comitates erstrecken würde.

ZOBODAT - www.zobodat.at

Zoologisch-Botanische Datenbank/Zoological-Botanical Database

Digitale Literatur/Digital Literature

Zeitschrift/Journal: [Ungarische Botanische Blätter](#)

Jahr/Year: 1909

Band/Volume: [8](#)

Autor(en)/Author(s): Thaisz Lajos von

Artikel/Article: [A Syringa Josikaea Jacq. fli. mint növénygeografiai útmutató. Syringa Josikaea Jacqu. fil. als pflanzengeographische Leitpflanze. 217-221](#)